

प्राक् । तन्मन्त्राणां प्रज्ञापतिर्ऋषिः सामान्यतः । यत्र ऋषिविशेषोऽभिधीयतेऽनु-
क्रमणीकारैस्तत्र द्वावप्युपौ ॥ यथाग्निर्वर्चो द्वे तक्षापश्यत्परां जीवलश्चैलकिरि-
ति [अनु० १.११.] । सप्त लिङ्गोक्तदेवता गायत्र्यः आद्याः पञ्चैकपदाः । अग्निर्ज्यो-
तिः सूर्यो ज्योतिः एते द्वे एकपदे गायत्र्यौ तक्षा मुनिरपश्यत् । परां ज्योतिः सूर्यः
इमां चैलकस्य पुत्रो जीवल ऋषिरपश्यदित्यर्थः ॥ अथ का० [४.१४.१४.] प्रदीप्ता-
मभि जुहोत्यग्निर्ज्योतिरिति । या समित्प्रदीप्ता तामभिलक्ष्य जुहुयात् । अग्नि-
ज्योतिषमिति [अध्या० ३.२.१.] काण्वशाखोक्तमन्त्रेण समित्प्रक्षेपः ॥ मन्त्रार्थस्तु ।
योऽयमग्निर्देवः स एव ज्योतिर्दृश्यमानज्योतिःस्वतृपम् । यच्चैदं दृश्यमानं ज्योतिः
तदेवाग्निर्देवः । देवस्य ज्योतिषश्च कदाचिदप्यवियोगादिकत्वेन प्रतिपादनम् । स्वा-
हा ज्योतीन्वापायाग्नये हविः प्रदत्तम् । अयं सायंकालीनोऽग्निर्होत्रहोममन्त्रः ॥
सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातर्होममन्त्रः सायंहोममन्त्रवद्व्याख्येयः । सूर्य-
सम्बन्धि तेजो रात्रावग्निं प्रविशतीति सायमग्निर्ज्योतिरिति मन्त्रो युक्तः । उदयका-
लेष्वग्निसम्बन्धि ज्योतिः सूर्यं प्रविशति । तस्मात्प्रातः सूर्यो ज्योतिरिति मन्त्रः ।
अग्निमादित्यः सायं प्रविशति तस्मादग्निर्द्विरात्रतं ददृशे । उभे हि तेजसी सम्पद्येते
उद्यन्तं वादित्यमग्निरनु समारोहति । तस्माद्भूम एवाग्निर्दिवा ददृशे इति तित्ति-
रिभ्रुतेः ॥ का० [४.१४.१५.] अग्निर्वर्च इति ब्रह्मवर्चसकामस्येति । ब्रह्मवर्चसका-
मस्तु अग्निर्वर्चः सूर्यो वर्च इति सायं प्रातश्च जुहुयात् । योऽग्निर्वर्चोऽनन्यभूतः ।
यस्य तज्ज्योतिर्वर्चोऽनन्यभूतम् । तस्मै सुहुतमस्तु । एवं सूर्यो वर्च इति ॥ का०
[४.१५.११.] ज्योतिः सूर्य इति वा प्रातरिति । प्रातर्होममन्त्रः ज्योतिः सूर्य इति ।
यत् ज्योतिः स सूर्य एव । यः सूर्यः स ज्योतिरेव । तस्मै स्वाहा ॥ १ ॥

a. स॒जूर्दे॒वेन॑ सवि॒त्रा स॒जूर् रात्रे॑न्द्रवत्या । जुषा॒णोऽग्निर्वे॑तु स्वाहा ॥

b. स॒जूर्दे॒वेन॑ सवि॒त्रा स॒जूर् रूप॑सेन्द्रवत्या । जुषा॒णः सूर्यो॑ वेतु स्वाहा ॥ १० ॥

का० [४.१४.१.] स॒जूरिति॑ वेति । जुहोतीत्यनुवर्तते । पूर्वाक्तमन्त्रैः सह स॒जूर्-
रित्यादिमन्त्रद्वयं विकल्पितम् । स॒जूर्दे॒वेन॑ । अग्निर्वे॑तु । अस्मदीयं कर्म प्राप्नोतु ।
यद्वा वेतु आहुतिम्भक्षयतु । वी प्रजननकाल्यसनखादनेधिति धातोः [धा० २४.